

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO NUTARIMŲ TEISINĖ GALIA LAIKO POŽIŪRIU

Doktorantė Viktorija Staugaitytė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 46
El. paštas V.Staugaityte@lrkt.lt

Pateikta 2005 m. kovo 16 d.

Parengta spausdinti 2005 m. gruodžio 1 d.

Pagrindinės sąvokos: nutarimų teisinė galia, negaliojimo ir nuginkijamumo koncepcijos, poveikis *ex tunc* ir *ex nunc*, nutarimų retroaktyvumas.

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjama, kaip Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai (ar įstatymui), veikia laiko požiūriu.

Įvairiose Europos valstybėse šis klausimas sprendžiamas nevienodai. Konstitucinių teismų sprendimų, kuriais konstatuojamas teisės aktų nekonstitucingumas (neteisėtumas), teisinė galia ir padariniai laiko požiūriu, taip pat poreikis šiuos padarinius atitinkamai koreguoti labai priklauso nuo to, kuria iš dviejų doktrininų teorijų (negaliojimo ar nuginkijamumo), skirtingai aiškinančių nekonstitucingumo sampratą, pagrįstas tam tikros valstybės konstitucinės justicijos modelis.

Straipsnyje apžvelgiami pagrindiniai konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padarinių reguliavimo modeliai ir, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija bei Lietuvos teismų praktika, nagrinėjama, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų galia yra nukreipta išimtinai į ateitį (*ex nunc*), ar kai kuriose situacijose jie veikia retroaktyviai (*ex tunc*), paliesdami iki jų įsigaliojimo kilusius teisinius santykius.

Į v a d a s

Konstitucinės justicijos paskirtis yra nustatyti, ar tiriamas teisės aktas neprieštarauja aukštesnės teisinės galios aktams, o nustačius tokį prieštaravimą – pašalinti nekonstitucinį (neteisėtą) teisės aktą iš teisinės apyvartos. Taigi teisės aktų konstitucingumo kontrolę vykdančios institucijos – Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios ir sukiamų teisinių padarinių klausimas yra vienas svarbiausių konstitucinės justicijos tematikos klausimų, nes jis susijęs su pačia teisės konstitucingumo kontrolės esme.

Šis straipsnis skirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai (ar įstatymui), teisinės galios laiko požiūriu analizei. Šis Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios aspektas yra tiesiogiai susijęs su vienu iš esminių teisinės valstybės principo elementų – teisinio saugumo principu ir turi praktinę reikšmę nutarimų taikymui, tačiau, nepaisant šio klausimo svarbos, Lietuvos teisinėje literatūroje jis nebuvo išsamiai nagrinėjamas.

Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais konstatuojamas teisės akto nekonstitucingumas, teisiams padariniams skirta Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis, nustatanti, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės

aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Iš pirmo žvilgsnio ši konstitucinė nuostata atrodo visiškai aiški ir nereikalaujanti papildomų komentarų. Remiantis šia Konstitucijos nuostata, teisinėje literatūroje paprastai yra daroma išvada, kad Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimų galia yra nukreipta į ateitį ir kad jie daro poveikį *ex nunc*. Toks požiūris vyrauja tiek Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovų [1, p. 24; 2, p. 506], tiek užsienio autorių darbuose [3, p. 74; 4, p. 276–277].

Tiesa, kartais užsimenama apie vienintelį atvejį, kai Konstitucinio Teismo nutarimai turi grįžtamąją galią. K. Lapinskas nurodo, kad apie Konstitucinio Teismo nutarimų retrospektyvaus poveikio galimybę netiesiogiai galima spręsti iš Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nuostatos, jog tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad įstatymas arba kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo kompetenciją, kreipiasi į jį su prašymu spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją [5, p. 190–191]. E. Kūris taip pat pažymi, kad tada, kai į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti taikytino teisės akto konstitucingumą kreipiasi teismas, jo nagrinėjamos bylos šalims Konstitucinio Teismo nutarimas sukelia *ex tunc* padarinius [6, p. 16].

Tačiau ar iš tiesų tai yra vienintelis Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumo aspektas? Išimtis, patvirtinanti poveikio *ex nunc* taisyklę?

Prieš nagrinėjant šį klausimą verta padaryti nedidelį lyginamąjį ekskursą ir apžvelgti pagrindinius konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padarinių reguliavimo modelius. Tai sudarys tam tikrą *ex nunc – ex tunc* „koordinacinių sistemą“ nagrinėjant Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimų padarinius.

I. Pagrindiniai konstitucinės justicijos institucijų sprendimų padarinių reguliavimo modeliai

Negaliojimo ir nugincijamumo teorijos. Mokslinės diskusijos apie konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinius padarinius pagrindą sudaro dvi doktrininės teorijos, skirtingai aiškinančios pačią nekonstitucingumo sampratą.

Pagal negaliojimo doktriną (vok. *Nichtigkeitslehre*) konstitucijai prieštaraujantis įstatymas laikomas negaliojančiu (niekiniu) nuo jo kolizijos su konstitucija atsiradimo momento, t. y. nuo to įstatymo priėmimo ir įsigaliojimo arba, jeigu konstitucinė norma buvo priimta vėliau negu jai prieštaraujantis įstatymas, – nuo konstitucinės normos įsigaliojimo momento. Pagal šią teoriją teisės akto negaliojimas yra tiesioginis aukštesnės teisinės galios normos pažeidimo padarinys, taigi jis kyla *ipso iure*. Negaliojimo doktrinos atsiradimą inspiravo siekis pagrįsti ir legitimuoti teisėjų vykdomą incidentinę įstatymų konstitucingumo kontrolę tose teisės sistemose, kuriose nėra specialios konstitucinės justicijos institucijos. Pagal valdžių padalijimo principą teisėjai, vykdydami teisingumą, privalo vadovautis konstitucija ir įstatymais ir negali panaikinti įstatymų leidžiamosios valdžios priimtų aktų, net jeigu šie prieštarauja konstitucijai. Incidentinė įstatymų konstitucingumo kontrolė ir teisėjų teisė atsisakyti taikyti įstatymą, prieštaraujantį konstitucijai, su valdžių padalijimo principu nesikerta tik tokiu atveju, jeigu laikomasi nuostatos, kad konstitucijai prieštaraujantis įstatymas „pats savaime“ yra negaliojantis, niekinis (angl. *null and void*, vok. *nichtig*), kitaip tariant, neegzistuojantis kaip teisės sistemos sudėtinė dalis. Taigi koncepcijos, kad konstitucijos neatitinkantys įstatymai negalioja *ipso iure*, pripažinimas buvo būtina teisėjų kompetencijos vykdyti incidentinę normų kontrolę legitimumo sąlyga. Tačiau ši koncepcija išliko aktuali ne tik anglosaksų teisės sistemoje, kurioje įstatymų konstitucingumo kontrolę vykdo bendrosios kompetencijos teismai, bet ir kai kuriose kontinentinės Europos valstybėse, pasirinkusiose europietiškaį konstitucinės justicijos modelį. Chrestomatinis tokios valstybės pavyzdys yra Vokietija, kurioje pagal tradiciją, siekiančią XIX šimtmečio pirmąją pusę [7, p. 274], laikomasi požiūrio, kad Konstitucijai prieštaraujantis įstatymas yra niekinis. Šia koncepcija taip pat remiamasi Portugalijoje ir Ispanijoje.

Pagal kitą – H. Kelseno išplėtotą nugincijamumo doktriną (vok. *Vernichtbarkeitslehre*) įstatymas, prieštaraujantis konstitucijai, yra galiojantis ir sukeliantis teisinius padarinius tol, kol dėl savo ydingumo nėra eliminuojamas iš teisės sistemos (panaikinamas) konstitucinio teismo sprendimu. Šia doktrina pagrįstas austriškasis konstitucinės justicijos modelis¹. H. Kelseno nuomone, galiojantis

¹ Atkreiptinas dėmesys, kad teisinėje literatūroje austriškuoju, arba H. Kelseno, konstitucinės justicijos modeliu dažniausiai vadinamas europietiškas modelis, kuriam priskiriamos visos valstybės, turinčios specialias konstitucinės justicijos institucijas –

įstatymas apskritai negali būti „antikonstitucinis“, nes įstatymas gali galioti tik konstitucijos pagrindu. Tad tradicinei teorijai įprastos sąvokos „antikonstitucinis įstatymas“ prasmė, anot H. Kelseno, „gali būti tik ta, kad tokį įstatymą galima panaikinti ne tik pagal bendrąją konstitucinę procedūrą, būtent pagal taisyklę *lex posterior derogat priori*, bet ir pagal specialią konstitucijoje numatytą procedūrą. Bet kol jis nėra panaikintas, jį reikia laikyti galiojančiu; o kol jis galioja, tol negali būti antikonstitucinis“ [8, p. 224].

Šios dvi doktrinos suponuoja ir atitinkamus konstitucinės justicijos institucijų sprendimų, kuriais konstatuojamas teisės akto nekonstitucingumas, teisinių padarinių reglamentavimo skirtumus atskirose valstybėse. Nuo to, kuria iš minėtų koncepcijų pagrįstas tam tikros valstybės konstitucinės justicijos modelis, priklauso konstitucinio teismo priimamų sprendimų teisinė galia ir padariniai laiko požiūriu bei poreikis šiuos padarinius atitinkamai koreguoti.

Vokiškasis (*ex tunc*) modelis. Valstybėse, kuriose pripažįstama, kad konstitucijai prieštaraujantis įstatymas negalioja *ipso iure*, laikoma, jog konstitucinio teismo sprendimai yra deklaratyvaus pobūdžio, nes konstitucinis teismas tik konstatuoja objektyviai kylantį įstatymo negaliojimą (pripažįstama jį niekiniu). Akivaizdu, kad toks sprendimas veikia *ex tunc*, t. y. nuo konstitucijai prieštaraujančio teisės akto priėmimo (įsigaliojimo) momento arba, kaip jau minėta, nuo konstitucinės normos, kuriai šis teisės aktas prieštarauja, įsigaliojimo momento. Tai reiškia, kad nors iki konstitucinio teismo sprendimo įsigaliojimo įstatymas (ar kitas teisės aktas) buvo laikomas galiojančiu, nuo šio momento jis turėtų būti traktuojamas taip, tarsi niekada negaliojo, o jo sukeltus teisinius padarinius reikėtų pripažinti niekiniais. Tiesa, dėl nekonstitucinio įstatymo pagrindu atsiradusių teisinių padarinių likimo teisininkų konstitucionalistų nuomonės išsiskiria: vieni autoriai linkę manyti, kad niekiniais (nekilusiais) reikėtų pripažinti tik tuos teisinius padarinius, kurie kilo *ipso iure*, t. y. savaime, be konkretinančių teisės taikymo aktų (remiantis įstatymu priimti sprendimai turėtų likti galioti) [9, p. 28]; kitų autorių nuomone, logiška būtų laikyti, kad retrospektyvus įstatymo negaliojimo pripažinimas reiškia, jog visi šiuo įstatymu pagrįsti sprendimai buvo priimti be jokio teisinio pagrindo, taigi neteisėtai [3, p. 74]. Tačiau šie teoriniu požiūriu įdomūs nuomonių skirtumai teisei tikrovei esminės reikšmės neturi, nes nuoseklus negaliojimo doktrinos įgyvendinimas būtų pernelyg pavojingas teisinės tvarkos stabilumui, ir dėl to valstybėse, kuriose laikomasi negaliojimo koncepcijos, reglamentuojant konstitucinių teismų sprendimų teisinius padarinius yra nustatomos aiškios jų retroaktyvumo ribos.

Vokietijos Pagrindinis Įstatymas tiesiogiai nenustato, kokius teisinius padarinius sukelia Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai¹. Konstitucinio Teismo įgaliojimus pripažinti Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujantį įstatymą niekiniu (vok. *nichtig*) nustato Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas (78 str.). Vokietijos Konstitucinio Teismo jurisprudencija nepalieka abejonių, kad toks pripažinimas reiškia įstatymo negaliojimą *ex tunc* [10, p. 26]. Tačiau teisinės tvarkos stabilumo ir teisinio saugumo vardan Vokietijos įstatymų leidėjas tam tikru mastu apribojo negaliojimo koncepcijos suponuojamą Konstitucinio Teismo sprendimų retroaktyvumą. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas numato galimybę atnaujinti procesą tik baudžiamosiose bylose, kuriose priimti galutiniai įsiteisėję nuosprendžiai yra pagrįsti Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujančia norma (79 str. 1 d.). Visi kiti galutiniai teismų ir administraciniai sprendimai, priimti remiantis Konstitucijai prieštaraujančia norma, lieka galioti (79 str. 2 d.). Šios taisyklės išimtis – tie atvejai, kai įstatymo nekonstitucingumas konstatuojamas išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą – tuomet Konstitucinis Teismas panaikina šiuo įstatymu pagrįstą teismo sprendimą ir gražina bylą atitinkamam teismui nagrinėti iš naujo, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo sprendimą. Be to, įstatymas draudžia vykdyti Konstitucijai prieštaraujančios normos pagrindu priimtus sprendimus (79 str. 2 d.). Taigi galima apibendrinti, kad Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo įstatymas pripažįstamas negaliojančiu, turi įtakos visoms byloms, kuriose dar nėra priimtas galutinis sprendimas; tuo tarpu prieš įstatymo (ar kito teisės akto) negaliojimo paskelbimą jo pagrindu priimti įsiteisėję sprendimai išsaugo teisinę galią, išskyrus minėtus atvejus, kai įstatymų leidėjas poreikiui užtikrinti sprendimo teisingumą (konstitucingumą) individualioje byloje teikia prioritetą prieš teisinio saugumo reikalavimus.

konstitucinius teismus. Tačiau mokslo darbuose, skirtuose konstitucinių teismų sprendimų teisinės galios laiko požiūriu problematikai, austriškojo modelio terminu neretai įvardijamas būtent H. Kelseno nugincijamumo koncepcija grindžiamas konstitucinės justicijos modelis, skiriant jį nuo vokiškojo modelio, pagrįsto negaliojimo doktrina. Pastarąją prasmę austriškojo modelio terminas vartojamas ir šiame straipsnyje.

¹ Tiesa, įdomu tai, kad Pagrindinio Įstatymo 100 straipsnio 1 dalies nuostata („Jeigu teismas mano, kad įstatymas, nuo kurio galiojimo priklauso sprendimas, yra nekonstitucinis, jis turi sustabdyti procesą ir <...> gauti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą“) remiasi ir Vokietijoje vyraujančios negaliojimo koncepcijos šalininkai, ir jos kritikai (apie tai plačiau žr. [7, p. 275–276; 10, p. 25–26]).

Siekiant išvengti nepageidaujamo retroaktyvių įstatymo pripažinimo niekiniu (negaliojančiu *ab initio*) padarinių, Vokietijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje buvo sukurta ir kita, alternatyvi sprendimo dėl nekonstitucingumo forma – kai Konstitucinis Teismas apsiriboja konstatavimu, kad teisės aktas prieštarauja Pagrindiniam Įstatymui, nepaskelbdamas jo niekiniu *ab initio* (vok. *blasse Unvereinbarerklärung*). Kaip sprendimo dėl įstatymo negaliojimo alternatyva Vokietijos Konstitucinio Teismo praktikoje atsirado ir tokia sprendimo forma (vok. *Appellentscheidung*), kai Teismas konstatuoja, kad įstatymas „dar atitinka Konstituciją“ (vok. „*noch verfassungsmäßig*“), tačiau kartu atkreipia įstatymų leidėjo dėmesį į būtinybę jį pakeisti, kad teisinis reguliavimas visiškai atitiktų Konstitucijos reikalavimus arba kad būtų išvengta ateityje galinčio kilti nekonstitucingumo. Dar vienas sprendimo variantas, leidžiantis išvengti įstatymo pripažinimo nekonstituciniu, yra vadinamasis Konstituciją atitinkantis interpretavimas (vok. *verfassungskonforme Auslegung*), kai Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, jeigu yra interpretuojamas Konstitucinio Teismo nurodytu būdu¹.

Konstitucinių teismų sprendimų galia *ex tunc* kaip pagrindinė taisyklė yra pripažįstama ir Pirėnų pusiasalio valstybėse². Tačiau teisinio saugumo sumetimais sprendimų retroaktyvumas čia, kaip ir Vokietijoje, taip pat yra ribojamas – peržiūrėti leidžiama tik baudžiamuosius nuosprendžius, o kiti nekonstitucinės normos pagrindu anksčiau priimti sprendimai negali būti keičiami³.

Aptariamuoju aspektu įdomus yra Italijos reguliavimas (beje, kai kuriomis formuluočiais labai primenantis lietuviškąjį). Pagal Italijos Konstituciją įstatymo norma, pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, netenka galios kitą dieną po Konstitucinio Teismo sprendimo oficialaus paskelbimo (136 str. 1 d.). Ši konstitucinė nuostata inspiruoja kai kurių autorių požiūrį, kad Italijoje laikomasi nugincijamumo koncepcijos ir kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipta į ateitį [11, p. 271; 12, p. 184]. Vis dėlto daugelio autorių nuomone [10, p. 27–28; 13, p. 78; 14, p. 393], Italijos Konstitucinio Teismo sprendimai priskirtini *ex tunc* modeliui, nes Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnio 3 dalis nustato, kad nekonstitucinėmis pripažintos normos negali būti taikomos, – taigi jos netaikomos ir nagrinėjant bylas dėl praeityje, t. y. iki Konstitucinio Teismo sprendimo įsigaliojimo, kilusių teisinių santykių. G. Brunneris teigia, kad pats Konstitucinis Teismas laikosi veikiau negaliojimo nei nugincijamumo koncepcijos, nes, Teismo požiūriu, normos pripažinimas prieštaraujančia Konstitucijai reiškia jos panaikinimą nuo pat pradžių [10, p. 28]. Tačiau, kaip ir kitose minėtose valstybėse, įsiteisėję sprendimai, nepaisant retroaktyvaus normos panaikinimo, lieka galioti, išskyrus baudžiamuosius nuosprendžius, kurie gali būti peržiūrėti, jeigu tai būtų palanku nuteistajam (Konstitucinio Teismo įstatymo 30 str. 4 d.).

Taigi, nors nekonstitucinės normos negaliojimo koncepcija teoriškai suponuoja ir šios normos pagrindu atsiradusių teisinių padarinių (priimtų sprendimų) neteisėtumą, iš tiesų valstybėse, kuriose laikomasi šios teorijos, konstitucinių teismų sprendimų retroaktyvumas (poveikis *ex tunc*) įsiteisėjusių individualių sprendimų atžvilgiu yra ribojamas. Vadinasi, neskaitant galimybės peržiūrėti įsiteisėjusių baudžiamuosius nuosprendžius arba sprendimą, dėl kurio buvo paduotas konstitucinis skundas, konstitucinių teismų sprendimų poveikis *ex tunc* iš esmės pasireiškia tik nebaigtų nagrinėti bylų atžvilgiu.

Austriškasis (*ex nunc*) modelis. Kitas konstitucingumo kontrolės modelis, kaip jau minėta, pagrįstas H. Kelseno nuostata, kad „teisinei tvarkai priklausanti norma negali būti niekinė, ji gali būti tik nugincijama“ [8, p. 228]. Taigi konstitucinio teismo sprendimui, kuriuo panaikinamas iki tol galiojęs įstatymas, tenka konstitutyvus vaidmuo, nes juo yra sukuriama nauja teisinė padėtis. Toks sprendimas paprastai daro poveikį *ex nunc*, t. y. sukelia padarinius ateičiai (nuo šio sprendimo įsigaliojimo momento). Tai reiškia, kad teisiniai santykiai turi būti kvalifikuojami pagal jų atsiradimo metu galiojusį teisinį reguliavimą: konstitucinio teismo sprendimu panaikintasis įstatymas (arba kitas teisės aktas) negali būti taikomas teisiniams santykiams, atsirandantiems po šio sprendimo įsigaliojimo, tačiau anksčiau atsiradusiems teisiniams santykiams įstatymas ir toliau taikomas. Kita vertus, nugincijamumo teorija neatmeta ir grįžtamojo (*ex tunc*) poveikio galimybės. H. Kelsenas pripažino, kad teisinės tvarkos numatomas nugincijamumas gali būti skirtingų laipsnių ir kad išimtiniais atvejais teisės norma galima panaikinti ir retroaktyviai [8, 228]. Pagal nugincijamumo teoriją konstitucinio teismo sprendimo, kuriuo konstatuojamas teisės akto nekonstitucingumas, galia gali būti nukreipiama *pro futuro* – t. y. nuo tam tikros datos ateityje, preziumuojant, kad laikas nuo sprendimo įsigaliojimo iki teismo nustatytos datos, kai nekonstituciniu pripažintas teisės aktas neteks galios, bus išnaudotas šiam teisės

¹ Apie šias sprendimų rūšis plačiau žr. [7, p. 303–316].

² Portugalijos Konstitucijos 282 str. 1 ir 2 dalys; Ispanijos Konstitucinio Teismo įstatymo 39 str. 1 d.

³ Portugalijos Konstitucijos 282 str. 3 d.; Ispanijos Konstitucinio Teismo įstatymo 40 str. 1 d.

aktui pakeisti. Šiuo atveju siekiui išvengti teisinio reguliavimo spragų suteikiamas prioritetas prieš būtinybę išvalyti iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujancias normas.

Austrijos konstitucinis reguliavimas laikomas klasikiniu poveikio *ex nunc* modeliu. Austrijos Federalinis Konstitucinis Įstatymas nustato, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas Konstitucinio Teismo sprendimu yra panaikinamas nuo šio sprendimo oficialaus paskelbimo dienos, nebent Konstitucinis Teismas nustatytų kitą terminą, kuris negali viršyti 18 mėnesių (139 str. 5 d., 140 str. 5 d.). Tačiau panaikintasis teisės aktas ir toliau turi būti taikomas teisiniams santykiams, atsiradusiems iki jo panaikinimo (taip pat ir tais atvejais, kai panaikinimo terminas atidedamas). Išimtį sudaro tik ta byla, iš kurios kilo konstitucinis ginčas (vok. *Anlassfall*) – šios bylos atžvilgiu Konstitucinio Teismo sprendimas turi grįžtamąją galią, nes panaikintoji norma toje byloje negali būti taikoma¹ (139 str. 6 d., 140 str. 7 d.). Kaip nurodo L. Garlickis, Austrijos Konstitucija ilgą laiką nenumatė netgi tokios „kuklios“ apimties retroaktyvumo – atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir susiformavusią praktiką jis konstitucionalizuotas tik 1975 m. [11, p. 274]. Kartu šia konstitucine novela buvo įtvirtinta Konstitucinio Teismo diskrecija apriboti panaikintosios normos taikymą ir kitose dar neišspręstose analogiškose bylose (vok. *Parallelfälle*). Šiuo įgaliojimu Austrijos Konstitucinis Teismas naudojasi tada, kai būtina užtikrinti veiksmingą teisinę apsaugą ir teisingumą individualiose bylose [15, p. 186]. Tačiau išspręstos bylos ir įsiteisėję individualūs sprendimai yra neliečiami – kitaip nei *ex tunc* modelio valstybėse, Austrijoje nėra numatyta jokių išimčių nei baudžiamaisiais nuosprendžiais nuteistiems asmenims, nei tiems, kuriems gresia priverstinis kitų sprendimų vykdymas.

G. Brunneris pažymi, kad austriškoji nugincijamumo doktrina, palyginti su negaliojimo koncepcija, yra lankstesnė ir suteikia daugiau galimybių konstitucinio teismo sprendimų padariniams koreguoti, siekiant kompromiso tarp konkuruojančių teisinių vertybių – teisinio saugumo ir materialinio teisingumo [10, p. 45]. Veikiausiai dėl to daugelis Rytų ir Vidurio Europos valstybių pasirinko būtent šią koncepciją. Ir iš tiesų, nors beveik visose šio regiono valstybėse bendras principas yra tas, kad nekonstitucinės teisės normos netenka galios nuo konstitucinio teismo sprendimo įsigaliojimo, daugelio konstitucinių teismų sprendimams yra būdingas tam tikras retroaktyvumas.² Šiuo požiūriu bene toliausiai nuėjo Lenkijos 1997 m. Konstitucijos kūrėjai, numatydami galimybę atnaujinti procesą ir panaikinti bet kurį įsiteisėjusį sprendimą, priimtą remiantis Konstitucijai prieštaraujancia norma (Konstitucijos 190 str. 4 d.). Kaip minėta, tokios plačios apimties sprendimų retroaktyvumas neleidžiamas netgi tose valstybėse, kuriose pripažįstama, kad konstitucinio teismo sprendimai veikia *ex tunc*. Tačiau Lenkijoje vis tiek laikomasi nugincijamumo koncepcijos ir nuostatos, kad Konstitucinio Tribunolo sprendimai iš principo veikia *ex nunc*, o galimybė atnaujinti išspręstas bylas yra traktuojama kaip bendros taisyklės išimtis [16, p. 425–442; 17, p. 13].

Apibendrinant galima konstatuoti, kad nei negaliojimo, nei nugincijamumo teorija praktikoje grynąja forma paprastai nėra įgyvendinamos (išskyrus nebent Austrijos konstitucinį reguliavimą, nuosekliausiai pagrįstą nugincijamumo koncepcija). Nepriklausomai nuo to, kuria koncepcija yra grindžiamas atskirų valstybių konstitucinis reguliavimas, praktikoje konstitucinių teismų sprendimų padariniai neretai gali būti labai panašūs. Valstybėse, pripažįstančiose negaliojimo doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą ir (ar) užkirsti kelią ieškiniams dėl Konstitucijai prieštaraujantiu teisės aktu padarytos žalos atlyginimo antplūdžiui. Tuo tarpu valstybėse, kuriose laikomasi nugincijamumo koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose tenka taikyti tam tikras taisyklės *ex nunc* išimtis.

II. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu

1. Negaliojimo ar nugincijamumo koncepcija?

Kaip negaliojimo ir nugincijamumo koncepcijų kontekste reikėtų traktuoti Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinę galią ir sukeltus padarinius?

Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis skelbia, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas

¹ Teisinėje literatūroje tai vadinama „premija už aktyvumą“ (vok. *Ergreiferprämie*).

² Vengrijos, Kroatijos, Čekijos, Slovėnijos, Latvijos konstituciniai teismai gali nustatyti kitą ateities ar praeities terminą, nuo kurio nekonstitucinė norma netenka galios. Bulgarijos Konstitucinis Teismas konstatuoja teisės akto negaliojimą, jeigu jį priėmė nekompetentinga institucija. Slovėnijos Konstitucinis Teismas poįstatyminės galios aktą pripažįsta negaliojančiu, jeigu turi būti pašalinti jo pagrindu kilę „neigiami padariniai“; toks pripažinimas turi retroaktyvų poveikį. Lenkijos ir Kroatijos konstitucinių teismų sprendimai dėl normos nekonstitucingumo sudaro pagrindą peržiūrėti šios normos pagrindu priimtus individualius sprendimus.

Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai.

Ką reiškia šis konstitucinis reguliavimas? Ar Konstitucinio Teismo nutarimu yra sukuriama nauja teisinė situacija nutraukiant Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto galiojimą (konstitutyvus nutarimo pobūdis), ar tik konstatuojama objektyviai egzistuojanti nekonstitucingumo būklė, savaime lemianti nekonstitucinės normos negaliojimą (deklaratyvus nutarimo pobūdis)? Teisinėje literatūroje šiuo klausimu esama skirtingų požiūrių.

K. Lapinsko nuomone, Konstitucinio Teismo nutarimu faktiškai nutraukiama nekonstituciniu (neteisėtu) pripažinto teisės akto galia, ir teisiniais padariniais tai prilygsta jo panaikinimui [5, p. 192]¹.

Iš esmės kitokia yra A. Vaišvilos ir P. Ragauskos pozicija, regis, inspiruota negaliojimo koncepcijos. A. Vaišvila mano, kad „Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo juridinę galią panaikina ne Konstitucinio Teismo nutarimas, o Konstitucijos 7 straipsnis <...>. Konstitucinio Teismo nutarimo užduotis – tik konstatuoti konkretaus įstatymo priešingumą Konstitucijai ir tuo remiantis nukreipti Konstitucijos 7 straipsnio naikinamąją galią į tokį įstatymą“ [19, p. 317]. Panašiai teigia ir P. Ragauskas: „Negalimumas taikyti yra teisinis padarinys, kurį sukelia dvi priežastys: teisinė – Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostata, kad negalioja joks Konstitucijai priešingas įstatymas ar kitas teisės aktas, ir faktinė – konkretus Konstitucinio Teismo aktas, kuriuo toks prieštaravimas konstatuojamas. Taigi atsiradus atitinkamam Teismo nutarimui įstatymas (arba jo dalis) laikomas *negaliojančiu* ir *todėl* negali būti taikomas“ [20, p. 20]. Tiesa, šie autoriai tiesiogiai nenurodo, nuo kada, jų nuomone, Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas laikytinas negaliojančiu. Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog jie pabrėžia deklaratyvų Konstitucinio Teismo nutarimų pobūdį, galima numanyti, kad jeigu tokio akto negaliojimą lemia ne Konstitucinio Teismo nutarimas, o objektyviai egzistuojanti kolizija su Konstitucija, tai toks aktas turėtų būti laikomas negaliojančiu nuo šios kolizijos atsiradimo momento (t. y. nuo to akto įsigaliojimo arba, jeigu konstitucinė norma buvo priimta vėliau negu jai prieštaraujantis teisės aktas, – nuo konstitucinės normos įsigaliojimo momento).

Toks Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios vertinimas neatrodo pakankamai pagrįstas. Pirma, kitaip nei Vokietijoje ir kai kuriose kitose valstybėse, Lietuvoje negaliojimo koncepcija neturi teisinės tradicijos². Antra, Konstitucinis Teismas dar 1995 m. spalio 17 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinė nuostata, jog negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, pati savaime įstatymo negali padaryti negaliojančio, bet ji reikalauja, kad jo nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms [22]. Tokia Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies interpretacija reiškia negaliojimo koncepcijos atmetimą, nes pagal šią koncepciją negaliojimas kaip tik ir yra laikomas savaiminiu prieštaravimo Konstitucijai padariniu. Vadinasi, remiantis oficialiąja konstitucine doktrina galima daryti išvadą, kad konstitucingumo kontrolė Lietuvoje yra grindžiama nugincijamumo koncepcija, pagal kurią būtent Konstitucinio Teismo nutarimas lemia Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto galios praradimą ir jo eliminavimą iš teisės sistemos. Tuo tarpu nekonstitucingumas, kaip objektyvi to akto savybė, egzistavusi ir iki Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo, turėtų būti suvokiamas tik kaip materialinė teisinė Konstitucinio Teismo nutarimo prielaida.

Tačiau, kaip jau buvo minėta, nugincijamumo koncepcija nebūtinai reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimų galia yra nukreipta išimtinai į ateitį (*ex nunc*) – ji neatmeta ir grįžtamojo (*ex tunc*) poveikio galimybes. Tad kaip gi laiko požiūriu veikia Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai?

Konstitucinio Teismo formuojama doktrina šiuo klausimu nėra vienareikšmiška. Tiesa, apie tai galima spręsti tik iš keleto bylų, nes paprastai Konstitucinis Teismas, pripažindamas tam tikrą teisės aktą (ar jo dalį) prieštaraujančiu Konstitucijai, savo nutarimo teisinių padarinių neaiškina.

¹ Todėl, K. Lapinsko nuomone, dar kartą naikinti šį aktą po to, kai jį faktiškai padaro netekusį galios Konstitucinis Teismas, teisiniu požiūriu nebereikalinga. Iš principo pritariant nuomonei, kad teisės aktas, kuris po Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo negali būti taikomas, faktiškai nebeturi galios, vis dėlto norėtųsi atkreipti dėmesį, jog preciziniu teisiniu požiūriu tas aktas nėra panaikinamas, jis tik „paralyžiuojamas“, ir atitinkami teisėkūros subjektai turėtų išvalyti šį balastą iš teisės sistemos. Kad Konstitucinio Teismo nutarimu nekonstitucinis teisės aktas dar nėra pašalinamas iš teisės sistemos, Konstitucinis Teismas netiesiogiai yra pripažinęs 2003 m. gegužės 13 d. sprendime (motyvuojamosios dalies 8 punkto antroji pastraipa) [18].

² Tarpukario Lietuvos Konstitucijose (1922 m., 1928 m., 1938 m.) įtvirtinta nuostata, kad neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai, galėjusi sudaryti įstatymų konstitucingumo kontrolės pagrindą, iš tiesų liko, J. Žilio žodžiais, tik demokratinė abstrakcija – teismai nesivadovavo negaliojimo doktrina ir nepriėmė incidentinės įstatymų konstitucingumo kontrolės funkcijos (apie tai plačiau žr. [21, p. 25–27]).

2. Bendra taisyklė – poveikis *ex nunc*

Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendime yra aiškiai išreikšta iš nugincijamumo koncepcijos išplaukianti bendra taisyklė, kad nekonstitucine pripažintos normos pagrindu anksčiau atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti. Šiuo sprendimu aiškindamas savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimą Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nutarimo punktas, kuriuo Teismų įstatymo 58 straipsnio 2 dalis pripažinta prieštaraujanti Konstitucijos 109 straipsnio 2 daliai ta apimtimi, kuria numatytas teisingumo ministro teikimas skirti teisėjus į Teisėjų garbės teismą, reiškia, jog teisingumo ministro teikimu paskirtų Teisėjų garbės teismo teisėjų įgaliojimai po Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo oficialaus paskelbimo savaime nenutrūksta. Teismas pažymėjo, kad Konstitucijai prieštaraujanti įstatymo normos negalima taikyti po to, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas. Tuo tarpu Teisėjų garbės teismo teisėjai buvo paskirti laikantis tuo metu galiojusio įstatymo, ir teisingumo ministras, darydamas teikimą dėl teisėjų paskyrimo į Teisėjų garbės teismą, įgyvendino jam įstatymo numatytus įgaliojimus. Teismas konstatavo, kad pritaikius Teismų įstatymo 58 straipsnio 2 dalies normą atsirado ir tęsiasi nauji teisiniai santykiai, susiję su Teisėjų garbės teismo teisėjų funkcijų vykdymu. Todėl oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, Teisėjų garbės teismo teisėjų, paskirtų teisingumo ministro teikimu, įgaliojimai savaime nenutrūksta [23].

Minėtame sprendime Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad pagal Teismų įstatymo 59 straipsnio 4 dalį iki Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo teisingumo ministras turėjo teisę iškelti drausmės bylą apylinkių, apygardų teismų, Apeliacinio teismo pirmininkams, jų pavaduotojams, skyrių pirmininkams ir kitiems teisėjams. Pripažinus, kad šios įstatymo normos prieštarauja Konstitucijai, teisingumo ministras jau negali įgyvendinti įstatymo 59 straipsnio 4 dalyje nustatytų įgaliojimų. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad drausmės bylos iškėlimas yra teisės normos taikymo aktas ir kad teisingumo ministras teisėjams drausmės bylas iškėlė pagal tuo metu galiojusį įstatymą. Pritaikius nurodytą teisės normą atsirado kiti teisiniai santykiai, t. y. santykiai, susiję su bylos nagrinėjimu ir sprendimo priėmimu. Todėl, kaip pažymėta Konstitucinio Teismo sprendime, Konstitucinio Teismo nutarimo oficialus paskelbimas savaime nesudarė pagrindo nutraukti teisėjams jau iškeltas drausmės bylas tik dėl to, kad jas iškėlė teisingumo ministras [23].

Aiškindamas nutarimo punktą, kuriuo prieštaraujanti Konstitucijai buvo pripažinta Teismų įstatymo 51 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad apylinkės, apygardos teismų, Apeliacinio teismo ir Aukščiausiojo Teismo teisėjas, jeigu jis sutinka, Respublikos Prezidento dekretu iki vienerių metų gali būti deleguojamas į Teisingumo ministerijos ar Teismų departamento struktūras ir kad delegavimo laikotarpiu sustabdomi deleguojamo teisėjo įgaliojimai. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad teisėjai į vykdomosios valdžios institucijas buvo deleguoti pagal tuo metu galiojusias įstatymo normas iki Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo. Tačiau kartu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymo nuostata, numatančią teisėjo delegavimą į vykdomosios valdžios institucijas, pripažintus prieštaraujanti Konstitucijai, tolesnis deleguoto teisėjo darbas Teisingumo ministerijoje arba Teismų departamente prie Teisingumo ministerijos neatitinka Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalies ir Konstitucijoje numatyto teisėjo statuso [23].

Dėl šios Konstitucinio Teismo išvados pažymėtina, kad Teismų įstatymo nuostatos, numačiusios teisėjo delegavimą į vykdomosios valdžios institucijas, pagrindu atsiradę tęstiniai santykiai turėjo būti nutraukti ne dėl to, kad Konstitucijai prieštaraujantiu pripažintas jų atsiradimo norminis pagrindas (t. y. norma, pagal kurią teisėjai Respublikos Prezidento dekretu galėjo būti deleguojami į Teisingumo ministerijos ar Teismų departamento struktūras), o dėl to, kad įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui kaip prieštaraujanti Konstitucijai nebegalėjo būti taikoma įstatymo norma, kuria būtų grindžiamas tolesnis deleguoto teisėjo darbas. Tuo tarpu pirmaisiais dviem atvejais atsiradę santykiai – susiję su Teisėjų garbės teismo teisėjų funkcijų vykdymu ir su drausmės bylos nagrinėjimu bei sprendimo priėmimu – toliau tęsėsi kitų, Konstitucijai neprieštaraujančių, normų pagrindu ir neturėjo būti nutraukti. Taigi šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas išreiškė aiškią poziciją, kad jo nutarimas veikia *ex nunc* ir neturi įtakos anksčiau atsiradusiems teisiniams santykiams.

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 13 d. sprendime taip pat konstatuota, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnį Konstitucinio Teismo sprendimų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiama į ateitį [18]¹.

¹ Šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas, motyvuodamas tuo, kad pareiškėjo prašyme nėra tyrimo dalyko, atsisakė nagrinėti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymą ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 24 straipsnio pakeitimo, 23 ir 32 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, kuriuo, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimą, buvo pripažinti netekusiais galios tie Konstitucijai prieštaraujantys Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo straipsniai (jų nuostatos), kuriais buvo ribojama pensininkų, turinčių atitinkamo dydžio

Šios bendros taisyklės savo praktikoje laikosi ir Lietuvos teismai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 28 d. nutartyje konstatuota, kad „teisės, kaip visuomenės gyvenimo regulavimo priemonės, vienas iš uždavinių yra užtikrinti teisinių santykių stabilumą ir jų subjektų teisių ir pareigų apibrėžtumą, todėl teisės akto pripažinimas neatitinkančiu Konstitucijos nuostatų negali turėti įtakos jau pasibaigusiems teisiniams santykiams, t. y. juos atnaujinti ir pakeisti. Pagal Konstitucijos 107 straipsnį Konstitucinio Teismo sprendimų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiama į ateitį“ [24]. Tokia pat yra ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pozicija. 2003 m. birželio 27 d. nutartyje, atmesdamas pareiškėjo argumentą, kad Konstitucijai prieštaraujantis įstatymas yra neteisėtas nuo pat jo priėmimo momento, šis teismas konstatavo, jog „teisės aktai, Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, negali būti taikomi santykiams, atsirandantiems po Konstitucinio Teismo sprendimo dėl šių aktų prieštaravimo Konstitucijai oficialaus paskelbimo, tačiau iki šio momento taikant teisės aktus priimtiems sprendimams šių aktų pripažinimas prieštaraujančiais Konstitucijai reikšmingas tiek, kiek šie sprendimai nėra įvykdyti – nesukėlę realių teisinių pasekmių“ [25]¹.

Kita vertus, 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime [26] Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, nėra absoliuti, taip faktiškai pripažindamas, jog tam tikrais atvejais Konstitucinio Teismo nutarimai gali įgauti grįžtamąją galią (plačiau apie šį Konstitucinio Teismo nutarimą – kitame skyriuje).

3. Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvaus poveikio konstitucinės prielaidos

Konstitucijos nuostatų ir konstitucinės jurisprudencijos analizė leidžia išskirti bent keletą Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvaus poveikio aspektų.

Byla, kurią nagrinėjantis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą. Straipsnio pradžioje jau minėjome, kad tam tikrą Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumą suponuoja Konstitucijos 110 straipsnio nuostatos. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog šiame Konstitucijos straipsnyje nustatytu reguliavimu „yra siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės, kad asmuo, kurio atžvilgiu būtų pritaikytas Konstitucijai ar įstatymui priešingas teisės aktas, dėl to nepagrįstai neįgytų jam nepriklausančių teisių ar atitinkamo teisinio statuso“ [26].

Taigi akivaizdu, kad jeigu Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs bylą pagal bendrosios kompetencijos ar administracinio teismo prašymą, ginčijamą teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (įstatymui), tai teismas, po Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atnaujinęs sustabdytosios bylos nagrinėjimą, priimdamas sprendimą to teisės akto netaiko. Šiuo požiūriu Konstitucinio Teismo nutarimas veikia retroaktyviai, nes juo sukurta nauja teisinė situacija yra taikoma anksčiau susiformavusiems teisiniams santykiams. Tiesa, tuo atveju, kai teismas prašo iširti procesinių teisės normų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinio Teismo nutarimo poveikis *ex tunc* nepasireiškia, tačiau jis akivaizdus, kai yra ginčijamos materialinės teisės normos, taikytinos konkrečioje byloje praeityje, t. y. iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, susiformavusiems teisiniams santykiams. Jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas veiktų tik *ex nunc*, jis turėtų reikšmę tik ateityje kiliantiems teisiniams santykiams, o anksčiau atsiradusiems santykiams tektų taikyti jų atsiradimo metu galiojusį teisinį reguliavimą. Tad teismo kreipimasis į Konstitucinį Teismą neturėtų prasmės. Vadinasi, numatydami teismo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl nagrinėjamoje byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, Konstitucijos kūrėjai numatė ir Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvumą šioje situacijoje. Kaip minėjome, konk-

draudžiamųjų pajamų, teisė gauti visą paskirtą ir mokėtą senatvės pensiją. Pareiškėjo prašymas buvo grindžiamas tuo, jog ginčijamame įstatyme nėra nustatyta, kaip atkuriami nuosavybės teisė, pažeista nemokant visos priklausančios pensijos, kaip išmokama ta paskirtos ir mokėtos senatvės pensijos dalis, kurios mokėjimas buvo nutrauktas remiantis Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymu. Šiame kontekste Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad „pagal Konstitucijos 107 straipsnį Konstitucinio Teismo sprendimų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiama į ateitį“, gali būti suprantamas kaip užuomina, jog Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas nesuteikia pagrindo reikalauti priteisti nesumokėtą senatvės pensijos dalį.

¹ Šia Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos nutartimi buvo suformuota administracinių teismų praktika nagrinėjant bylas pagal pareiškėjų, kuriems remiantis Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 23 straipsnio nuostatomis, Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimu pripažintomis prieštaraujančiomis Konstitucijai, iki šio nutarimo įsigaliojimo buvo mokama ne visa paskirta senatvės pensija, skundus dėl žalos atlyginimo. Remdamiesi minėtoje nutartyje išdėstytais argumentais administraciniai teismai išsprendė šimtus analogiškų bylą, atmesdami pareiškėjų reikalavimus priteisti nesumokėtą senatvės pensiją.

rečiosios konstitucingumo kontrolės atveju konstitucinių teismų sprendimai turi retroaktyvią galią visose valstybėse, netgi Austrijoje, kur *ex nunc* taisyklės laikomasi nuosekliausiai ir griežčiausiai.

Kitos nebaigtos nagrinėti bylos. Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad šis aktas prieštarauja Konstitucijai. Tai reiškia, kad Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas apskritai nebegali būti taikomas, taigi – ne tik teisiniams santykiams, atsirandantiems po Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šio akto prieštaravimo Konstitucijai oficialaus paskelbimo, bet ir anksčiau kilusiems teisiniams santykiams. Kitaip tariant, iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo pradėtų bylų, kuriose būtų reikėję taikyti tą teisės aktą, atžvilgiu Konstitucinio Teismo nutarimas veikia *ex tunc*, nes šios bylos turi būti sprendžiamos atsižvelgiant į naują teisinę padėtį. Akivaizdu, kad šiuo požiūriu Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata labiau primena *ex tunc* modeliui priskiriamą itališkąjį reguliavimą nei klasikinį austriškąjį *ex nunc* modelį, kurio bendra taisyklė yra ta, kad panaikintasis teisės aktas ir toliau yra taikomas teisiniams santykiams, atsiradusiems iki jo panaikinimo. Kartu galima pažymėti, kad, kitaip nei Austrijoje (kur Konstitucinio Teismo sprendimu teisės aktas yra formaliai panaikinamas sukeliant faktiškai tokius pat padarinius, kaip ir panaikinant teisės aktą jį išleidusios institucijos teisėkūros aktu), Lietuvoje negalima dėti lygybės ženklą tarp normos pripažinimo prieštaraujančia Konstitucijai (ar įstatymui) ir jos panaikinimo teisėkūros aktu, nes teisinių padarinių požiūriu šie teisiniai faktai anaip tol nėra tapatūs¹.

Nors Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis atrodo visiškai aiški, teismų praktikoje kartais ji būdavo interpretuojama klaidingai. Štai, pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui teko taisyti sprendimus, kuriuos priimdami teismai vadovavosi nuostata, kad Konstitucijai prieštaraujančiais pripažinti teisės aktai negali būti taikomi tik po Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atsirandančių teisinių santykių atžvilgiu, ir todėl sprendžiami anksčiau kilusį ginčą taikė Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu pripažintas prieštaraujančiomis Konstitucijai Vidaus reikalų, Specialųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjų departemento, jam pavaldžių įstaigų valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo nuostatas. Vyriausiasis administracinis teismas atkreipė dėmesį į tą esminę reikšmę turinčią aplinkybę, kad šiose bylose (kitai nei minėtoje administracinėje byloje Nr. A⁵–264/2003) pareiškėjai į teismą kreipėsi prieš Konstituciniam Teismui priimant nutarimą ir konstatavo, jog pirmosios instancijos teismams priimant sprendimus Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintos įstatymo nuostatos nebegalėjo būti taikomos. Teismas pabrėžė, jog „tai, kad abejojant dėl reikšmingos bylai teisės normos galimo neatitikimo Konstitucijai kreiptasi buvo ne [nagrinėjamoje] byloje, esminės reikšmės turėti negali. Asmens teisių apimtis negali skirtis priklausomai nuo to, jo ar kito asmens byloje buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą. Antikonstitucinė teisės norma negali sukelti neigiamų padarinių nė vienam asmeniui, jei sprendimas dėl tos teisės normos nėra galutinai įvykdytas“ [27; 28].

Sprendimų nevykdymas. Iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas negali būti taikomas, kyla draudimas ne tik priimti tokiu teisės aktu pagrįstus naujus sprendimus, bet ir vykdyti anksčiau priimtus sprendimus, jeigu jie dar nėra įvykdyti. Tokią šios konstitucinės nuostatos sampratą suponuoja jos paskirtis – užkirsti kelią antikonsituciniams teisiniams padariniams, galintiems kilti dėl Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto taikymo. Beje, įstatymų leidėjas šį iš Konstitucijos kylantį Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios aspektą yra įtvirtinęs ir Konstitucinio Teismo įstatyme (72 str. 4 d.).

Sprendimų, pagrįstų Konstitucijai prieštaraujančiais teisės aktais, nevykdymas taip pat vertintinas kaip retroaktyvus Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis. Nors iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo priimtų sprendimų teisėtumas formaliai nėra paneigiamas ir jie lieka galioti, tačiau eliminuojamas esminis įsiteisėjusių sprendimų atributas – jų priverstinio vykdymo galimybė. Tuo tarpu, kaip jau minėta, Austrijoje, kur Konstitucinio Teismo sprendimas veikia griežtai *ex nunc*, jis neturi įtakos iki jo įsigaliojimo priimtų sprendimų vykdymui.

Individualių teisės aktų konstitucingumo kontrolė. Gana keblus yra Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais konstatuojamas individualių (vienkartinio taikymo) aktų nekonstitucingumas, teisinių padarinių klausimas. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad vienkartinio taikymo aktai taikomi tik vienam teisiniam santykiui (individualūs aktai) arba aiškiai apibrėžtai teisinių santykių grupei iš esmės

¹ Būtent dėl Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nuostatos suponuojamo Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumo jie savo teisine galia smarkiai „lenkia“ teisėkūros aktus, kuriais yra panaikinamos iki tol galiojusios (materialinės) teisės normos. Kai teisės norma yra panaikinama ją išleidusios institucijos aktu, jos pagrindu nebegali atsirasti nauji teisiniai santykiai, tačiau ji ir toliau taikoma teisiniams santykiams, kilusiems jos galiojimo laikotarpiu. Tuo tarpu normos pripažinimas prieštaraujančia Konstitucijai reiškia absoliutų galios praradimą, nes ji nebegali būti taikoma jokiais atvejais. Šis skirtumas ypač akivaizdus, kai Konstitucinis Teismas tiria formaliai jau panaikintų teisės normų atitiktį Konstitucijai.

pakeičiant jų turinį ir kad šie aktai nustoja galios juos pritaikius, nes jų pagrindu atsiradusius teisinius santykius reguliuoja jau kiti teisės aktai [29]. Dėl tokios šių aktų specifikos jiems aiškiai netinka Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos nekonstitucinis teisės aktas negali būti taikomas – juk priėmus (ir kartu pritaikius) individualų aktą jis daugiau ir nebūna taikomas, jo galia baigiasi. Tad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo individualus, vienkartinio taikymo aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, būtų nukreiptas į ateitį ir reikštų tik tai, kad šis aktas nebegali būti taikomas, toks nutarimas nesukeltų jokių realių padarinių ir teisinėje situacijoje nieko nepakeistų. Vargu, ar tokiu atveju individualių aktų konstitucingumo kontrolė apskritai turėtų prasmę. Todėl tam, kad Konstitucijos pažeidimas galėtų būti ištaisytas, individualaus akto prieštaravimo Konstitucijai atveju Konstitucinio Teismo nutarimas turėtų įgauti grįžtamąją (*ex tunc*) galią ir retrospektyviai pašalinti tokio akto sukeltus teisinius padarinius. Kitaip tariant, jeigu jau Konstitucija numato individualių teisės aktų konstitucingumo tyrimą, tai, reikia manyti, šia apimtimi ji implikuoja ir Konstitucinio Teismo nutarimų padarinius *ex tunc*, nes Konstitucijos viršenybei užtikrinti poveikio *ex nunc* šiuo atveju aiškiai neužtenka. Kita vertus, atsižvelgdamas į tai, kad individualių aktų prieštaravimo Konstitucijai padarinių klausimas yra gana komplikotas, Konstitucinis Teismas tokiais atvejais galėtų aiškiai apibrėžti savo nutarimo sukeltus teisinius padarinius ir nepalikti vietos įvairioms interpretacijoms ir diskusijoms¹.

Vienas iš nedaugelio atvejų, kai Konstitucinis Teismas pačiame nutarime nurodė jo teisinius padarinius, buvo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, kuriuo prieštaraujančiu Konstitucijai ir Pilietybės įstatymui pripažintas Respublikos Prezidento dekretas dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka J. Borisovui [26]. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo: „Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimas visais atvejais yra individualus aktas – įstatymo taikymo aktas. <...> Jeigu Respublikos Prezidento dekretas dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo yra išleistas pažeidus Konstituciją ar įstatymus, tokio Konstitucijai ar įstatymams prieštaraujančio dekreto pagrindu *asmuo negali įgyti Lietuvos Respublikos pilietybės*. Kitoks Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies aiškinimas būtų nesuderinamas su Konstitucijos viršenybės principu, konstituciniu teisinės valstybės principu, su konstitucinio teisingumo užtikrinimu“².

Taigi šiuo atveju Konstitucinis Teismas išreiškė nuostatą, kad Konstitucijai ar įstatymams prieštaraujantis individualaus pobūdžio teisės aktas negali sukelti teisinių padarinių. Logiška būtų manyti, kad tai reiškia, jog tokio teisės akto pagrindu atsiradę padariniai retrospektyviai laikytini niekiniais, tačiau tolesni Konstitucinio Teismo motyvai tai paneigia. Pripažinęs Respublikos Prezidento dekretą prieštaraujančiu Konstitucijai ir Pilietybės įstatymui ta apimtimi, kuria nustatyta, kad išimties tvarka Lietuvos Respublikos pilietybė suteikiama J. Borisovui, Teismas konstatavo, kad J. Borisovas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos nėra Lietuvos Respublikos pilietis [26]. Taip Konstitucinis Teismas nuo nutarimo įsigaliojimo dienos faktiškai nutraukė dekreto pagrindu atsiradusius teisinius santykius kaip neteisėtus. Taigi, nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimo poveikis nukreiptas į ateitį, faktiškai jo galia yra retroaktyvi, nes jis tiesiogiai paveikė (panaikino) iki jo įsigaliojimo kilusius teisinius santykius.

Sunku prognozuoti, ar toks Konstitucinio Teismo „ėjimas“ liks nugincijamumo teorija pagrįstos taisyklės, kad pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisės akto pagrindu anksčiau atsiradę teisiniai padariniai laikomi teisėtais, išimtis, ar pats taps taisykle (bent jau individualių teisės aktų prieštaravimo Konstitucijai atvejais), tačiau bet kuriuo atveju jis atspindi dar vieną įmanomą Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumo aspektą.

Baudžiamojo įstatymo nekonstitucingumas. Kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimų poveikį laiko požiūriu reikia prisiminti ir baudžiamosios bei administracinės teisės srityse veikiančią principą *lex benignior retro agit*. Konstitucinis Teismas, siedamas principą *lex retro non agit* su konstituciniais teisingumo bei humanizmo principais, yra konstatavęs, kad išimtis iš principo *lex retro non agit* daroma tada, kai baudžiamojoje ar administracinėje teisėje panaikinamas veikos baudžiamumas ar sušvelninama atsakomybė, – tokie įstatymai turi grįžtamąją galią (*lex benignior retro agit*) [31; 32; 33; 34]³. Manychiau, jog principas *lex benignior retro agit* turi įtakos ir Konstitucinio Teismo nutarimų teisi-

¹ Štai, pavyzdžiui, 1997 m. gegužės 29 d. nutarimu Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimą „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ [30]. Konstituciniam Teismui nenurodžius, kaip šis nutarimas veikia laiko požiūriu, kilo nemažai teisinių diskusijų dėl jo poveikio teisiniams santykiams, atsiradusiems Konstitucijai prieštaraujančiu pripažinto Seimo nutarimo pagrindu.

² Išskirta autorės.

³ Iš Konstitucijos kylantį principą *lex benignior retro agit* įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t. y. taikomas iki tokio įstatymo

nei galiai. Reikėtų pritarti V. Pavilionio nuomonei, kad Konstituciniam Teismui pripažinus Baudžiamojo kodekso normą prieštaraujančia Konstitucijai toks nutarimas turėtų veikti *ex tunc* visų remiantis ta norma priimtų nuosprendžių atžvilgiu, jeigu tai būtų palanku nuteistajam [35, p. 60–61]. Kitaip tariant, jeigu baudžiamojo įstatymo pripažinimas neatitinkančiu Konstitucijos iš esmės reikštų atsakomybės sušvelninimą ar panaikinimą (ar kitokį nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinės padėties pagerinimą), Konstitucinio Teismo nutarimo grįžtamoji galia turėtų pasireikšti ne tik tuo aspektu, kad Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas baudžiamasis įstatymas nebus taikomas nagrinėjant bylas dėl iki nutarimo įsigaliojimo padarytų nusikalstamų veikų, – ji turėtų turėti įtakos ir jau išnagrinėtoms baudžiamosioms byloms, kuriose priimti apkaltinamieji nuosprendžiai yra pagrįsti Konstitucijai prieštaraujančiu įstatymu. Juk būtų paradoksalu, jei, pavyzdžiui, Konstituciniam Teismui pripažinus prieštaraujančia Konstitucijai baudžiamosios normos sankciją, numatančią veikai neadekvačią laisvės atėmimo bausmę, tai neturėtų jokios įtakos asmenų, atliekančių už tos veikos padarymą paskirtą laisvės atėmimo bausmę, teisei padėčiai. Tačiau tokiais ar panašiais atvejais asmuo galėtų būti atleistas nuo bausmės arba ji galėtų būti sušvelninta tik atnaujinus procesą konkrečioje byloje ir teismui peržiūrėjus nuosprendį (apie baudžiamųjų bylų atnaujinimo galimybes – kitame skyriuje).

Kartu norėtusi atkreipti dėmesį į dar vieną su baudžiamąja teise susijusį Konstitucinio Teismo nutarimų galios aspektą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo *inter alia* kyla vienas svarbiausių baudžiamosios teisės principų – *nulla poena sine lege*, reiškiantis, jog draudžiama taikyti asmeniui griežtesnę bausmę nei nustatyta įstatyme, galiojusiame veikos padarymo metu [34; 36]¹. Atsižvelgiant į tai gali atrodyti, kad ir Konstitucinio Teismo nutarimas turėtų veikti tik ateityje, jeigu juo prieštaraujančia Konstitucijai būtų pripažinta norma, kuri nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui buvo palankesnė, pavyzdžiui, numatanti privilegijuotą nusikaltimo sudėtį. Tačiau Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis, nustatanti, kad nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos Konstitucijai prieštaraujantis įstatymas negali būti taikomas, jokių išlygų nenumato. Taigi, kalbant apie pateiktąjį pavyzdį, įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui veika, padaryta iki jo įsigaliojimo, turėtų būti kvalifikuojama ne pagal jos padarymo metu galiojusią normą, numačiusią privilegijuotąją sudėtį, o pagal likusią galioti normą, nustatančią pagrindinę sudėtį ir griežtesnę sankciją. Tokia situacija prieštarautų pagrindiniam baudžiamosios teisės principui, kad veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas. Tad norint užkirsti kelią nepageidaujamiems retrospektyviems nutarimo padariniams ir išvengti tokios paradoksalios situacijos, Konstituciniam Teismui tokiu atveju tektų diferencijuoti normos konstitucingumo vertinimą: pripažinti ją neprieštaraujančia Konstitucijai tiek, kiek ji bus taikoma kvalifikuojant veikas, padarytas iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, ir kartu konstatuoti jos nekonstitucingumą likusia apimtimi, taip užkertant kelią šios normos taikymui kvalifikuojant po nutarimo įsigaliojimo padarytas veikas.

Išnagrinėtų bylų atnaujinimo ir sprendimų peržiūrėjimo galimybė. Galimybė atnaujinti procesą išnagrinėtose bylose ir peržiūrėti įsiteisėjusius teismų ir administracinius sprendimus, pagrįstus nekonstituciniu teisės aktu, yra „toliausiai einantis“ konstitucinių teismų sprendimų retroaktyvumo aspektas. Kaip minėjome, daugelyje valstybių, atsižvelgiant į teisinio tikrumo, teisėtai įgytų teisių apsaugos principus, toks retroaktyvumas nėra leidžiamas, išskyrus galimybę peržiūrėti baudžiamosiose (kai kur – ir administracinėse) bylose priimtus nuosprendžius, pastaruoju atveju teisingumo principui teikiant prioritetą prieš teisinės tvarkos stabilumo ir įsiteisėjusių sprendimų neliečiamumo reikalavimus. Tačiau yra valstybių, kuriose normos pripažinimas nekonstitucine sudaro pagrindą panaikinti iš esmės bet kurį ja remiantis priimtą įsiteisėjusį sprendimą (pvz., Lenkija).

Lietuvos Konstitucijoje įsiteisėjusių sprendimų peržiūrėjimo galimybė *expressis verbis* nėra numatyta, tačiau, kita vertus, joje nėra ir tiesiogiai išreikšto draudimo. Tad atsakyti į klausimą, ar esama konstitucinių prielaidų įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, atnaujinti remiantis tuo teisės aktu išspręstas bylas ir peržiūrėti jose priimtus sprendimus, galėtų tik Konstitucinis Teismas, oficialiai aiškindamas Konstituciją ir pasvėręs šiuo atveju konkuruo-

įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims. Beje, Konstitucinis Teismas 2001 m. sausio 11 d. nutarimu yra patvirtinęs analogiškos nuostatos, kuri buvo įtvirtinta anksčiau galiojusio Baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalyje, konstitucingumą [33]. Minėtas principas yra taikomas ir administracinėje teisėje – pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 8 straipsnio 2 dalį aktai, švelninantys arba panaikinantys administracinę atsakomybę už administracinius teisės pažeidimus, turi atgalinio veikimo galią, t. y. taikomi skiriant nuobaudas už teisės pažeidimus, padarytus prieš šių aktų išleidimą, taip pat paskirtoms nuobaudoms, kurios nėra įvykdytos.

¹ Šis principas yra įtvirtintas ir Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalies nuostatoje, kad baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios.

jančias konstitucines vertybes – teisinės tvarkos stabilumą ir teisingumą. Kol kas oficialios konstitucinės doktrinos šiuo klausimu nėra.

Kalbant apie įsiteisėjusių individualių sprendimų peržiūrėjimo galimybę norėtusi pabrėžti keletą dalykų. Pirmą, reikėtų pabrėžti, kad tokios galimybės pripažinimas nereiškia, jog Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto pagrindu priimti sprendimai laikomi neteisėtais *ex lege*, – jie gali būti pakeisti ar panaikinti tik atnaujinus procesą konkrečioje byloje ir tik teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, turėtų spręsti, kaip atitinkamas sprendimas turėtų būti keičiamas ir ar iš viso jį reikia keisti. Beje, atsižvelgiant į atskirų teisės šakų specifika reikia pažymėti, kad ypač atsargiai įsiteisėjusių sprendimų peržiūrėjimo klausimas turi būti sprendžiamas privatinės teisės srityje, nes čia būtina užtikrinti ir kitos proceso šalies bei trečiųjų asmenų teisėtus interesus. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad privatinėje teisėje, pagerinus vienos teisinio santykio šalies padėtį, kitos šalies padėtis gali pablogėti [31; 32]. Tačiau tose srityse, kuriose teisėtai įgytų teisių apsaugos būtinybė paprastai nekyla (viešojo administravimo, baudžiamosios teisės srityje), kliūčių peržiūrėti individualų sprendimą, autorės nuomone, neturėtų būti.

Antra, nesant bylų atnaujinimo galimybės, asmenys, kurių teisės pažeistos Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, atsiduria skirtingose teisinėse padėtyse priklausomai tik nuo to, ar Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo momentu jų bylos jau yra išspręstos, ar dar nagrinėjamos, sprendimas jau įvykdytas, ar dar ne. Beje, ne visais atvejais gali „išgelbėti“ ir neįvykdytų sprendimų vykdymo draudimas. Juk, pavyzdžiui, kol nėra pasibaigęs teismo nuosprendžiu paskirtos laisvės atėmimo bausmės terminas, nuosprendis nėra įvykdytas. Bet ar laisvės atėmimo vietos administracija galėtų nutraukti bausmės vykdymą remdamasi vien atitinkamu Konstitucinio Teismo nutarimu ir Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalimi? Akivaizdu, kad ne. Tai būtų įmanoma tik teismui atnaujinus baudžiamąją bylą ir pakeitus joje priimtą nuosprendį. Be to, V. Pavilionis yra atkreipęs dėmesį, kad Konstitucinio Teismo nutarimo padarinius diferencijuojant priklausomai nuo to, ar sprendimai, priimti Konstitucijai prieštaraujančių teisės normų pagrindu, yra įvykdyti, ar neįvykdyti, ir nesant jų peržiūrėjimo galimybės sąžiningi teisinių santykių subjektai (pvz., mokesčių mokėtojai) gali atsidurti blogesnėje padėtyje nei nesąžiningi (vengiantys laiku atsiskaityti su valstybės biudžetu) [35, p. 61]. Lygybės principui akivaizdžiai disonuoja ir tokia teisinė, kai byla nagrinėjantys teismai atmeta proceso šalies prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai ir priima sprendimą remdamiesi šiuo teisės aktu, o vėliau Konstituciniam Teismui pagal kito subjekto prašymą pripažinus šį teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai asmuo jau nebeturi jokių teisinių priemonių ištaisyti nekonstitucinio teisės akto sukeltus teisinius padarinius¹.

Galiausiai norėtusi atkreipti dėmesį ir į tai, kad individualiose bylose priimtų sprendimų peržiūrėjimo galimybė Konstituciniam Teismui konstatavus, kad teisės aktas, kuriuo jie pagrįsti, prieštarauja Konstitucijai, gali (bent iš dalies) kompensuoti individualaus konstitucinio skundo instituto nebuvimą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Dėl šių priežasčių, autorės nuomone, baudžiamųjų ir administracinių bylų atnaujinimas Konstituciniam Teismui pripažinus, kad įstatymas (ar kitas teisės aktas), kuriuo yra pagrįsti tose bylose priimti sprendimai, prieštarauja Konstitucijai (įstatymui), būtų pateisinamas.

Beje, dabar galiojantys įstatymai ir teismų praktika taip pat neleidžia daryti vienareikšmiškų išvadų dėl įsiteisėjusių individualių sprendimų peržiūrėjimo galimybės.

Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą (toliau – ABT) procesas gali būti atnaujinamas, jeigu panaikinamas kaip neteisėtas teisės aktas, kuriuo remdamasis teismas išsprėdė bylą (153 str. 2 d. 11 p.). Atrodo, jog neturėtų kilti abejonių, kad Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą, kuriuo remiantis buvo išspręsta administracinė byla, prieštaraujančiu Konstitucijai (įstatymui) atsirastų pagrindas procesą toje byloje atnaujinti. Tačiau iš kelių Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo priimtų nutarčių, kuriose buvo sprendžiamas klausimas dėl proceso atnaujinimo minėtu pagrindu, kol kas sunku spręsti, kuria kryptimi formuosis teisminė ABT 153 straipsnio 2 dalies 11 punkto taikymo praktika.

Štai, pavyzdžiui, Konstituciniam Teismui 2004 m. sausio 26 d. nutarimu pripažinus prieštaraujančia Konstitucijai Alkoholio kontrolės įstatymo 44 straipsnio 4 dalį, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2004 m. lapkričio 11 d. nutartimi atnaujino procesą byloje, kurioje teismai vadovavosi šia nuostata spręsdami ginčą dėl Valstybės tabako ir alkoholio kontrolės tarnybos pareiškėjui paskirtos sankcijos už Alkoholio kontrolės įstatymo pažeidimą, tačiau iš nutarties motyvuojamojoje dalyje išdėstytų argumentų matyti, jog procesas atnaujintas tik todėl, kad byloje priimtas sprendimas dar nebuvo įvykdytas [37]. Aiškindama Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalį Lietuvos vyriaus-

¹ Žr. [24].

siojo administracinio teismo teisėjų kolegija šioje nutartyje konstatavo, kad „teisiniai santykiai, kurių užbaigimas susijęs su konkrečių sprendimų įvykdymu, net ir tais atvejais, kai jie susiklostė iki juos reglamentuojančių normų pripažinimo antikonstitucinėmis Konstitucinio Teismo nutarimu, negali būti užbaigiami įvykdant sprendimą (jei jis neįvykdytas iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo) remiantis jau nebeturinčiomis teisinės galios normomis“. Tačiau kartu teisėjų kolegija pabrėžė, kad tai „nepaneigia Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo į ateitį principo, kuris *neleidžia atnaujinti jau užbaigtų teisinių santykių*, siekiant juos iš naujo realizuoti pagal po tam tikrų teisės normų pripažinimo antikonstitucinėmis pasikeitusį teisinį reglamentavimą“¹. Beje, bendrosios kompetencijos teismai (tarp jų ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas) iš esmės taip pat aiškino galimybę atnaujinti civilinį procesą pagal anksčiau galiojusio Civilinio proceso kodekso 371¹⁸ straipsnio 1 dalies 9 punktą, kuriame buvo įtvirtinta nuostata, analogiška minėtajai ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 11 punkto nuostatai². Tokia teismų pozicija nėra visiškai suprantama. Manoma, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalis turėtų būti vertinama kaip garantija, kad sprendimai, pagrįsti Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, nebus įvykdyti (kitais nei klasikiniame austriškajame *ex nunc* modelyje), o ne kaip kliūtis (draudimas) peržiūrėti jau įvykdytus sprendimus. Juolab kad nei procesiniuose įstatymuose, nei teismų praktikoje proceso atnaujinimas kitais pagrindais nėra siejamas su sąlyga, kad sprendimai turėtų būti dar neįvykdyti.

Kita vertus, minėta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. lapkričio 11 d. nutartis nėra vienintelė, kurios pagrindu gali susiklostyti administracinių teismų praktika sprendžiant klausimą dėl proceso atnaujinimo, Konstituciniam Teismui pripažinus byloje taikytą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai (įstatymui). Kita to paties teismo teisėjų kolegija 2005 m. balandžio 7 d. nutartimi atnaujino procesą byloje dėl darbo užmokesčio priteisimo, kurioje sprendimas buvo priimtas vadovaujantis Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 3 dalies ir Vyriausybės 2003 m. sausio 17 d. nutarimo bei juo patvirtintų Valstybės tarnautojų darbo užmokesčio skaičiavimo taisyklių nuostatomis, kurios vėliau Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimu buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai [38]. Šioje nutartyje teismas, nesigilindamas į tai, kad teisiniai santykiai yra pasibaigę, konstatavo, jog Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimas yra pagrindas atnaujinti procesą pagal ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą.

Dabar galiojančiame Civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) numatyta, kad procesas gali būti atnaujinamas, jeigu panaikinamas kaip neteisėtas valstybės institucijų individualaus pobūdžio aktas, kuris buvo pagrindas priimti sprendimą, nutartį ar nutarimą (366 str. 1 d. 5 p.). Taigi Konstituciniam Teismui pripažinus individualaus teisės akto nekonstitucingumą įmanoma atnaujinti ir civilinę bylą.

Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK) tokio bylos atnaujinimo pagrindo, koks yra nustatytas ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 11 punkte, nenumato. Tad asmuo, nuteistas pagal Konstitucijai prieštaraujančią įstatymą, reabilitacijos ar bausmės sušvelninimo galėtų siekti nebent prašydamas atnaujinti baudžiamąją bylą BPK XXXIV skyriuje (451 str.) numatytais pagrindais (baudžiamosios bylos atnaujinimas dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo). Tačiau mažai tikėtina, kad teismas, kuris nagrinėtų prašymą dėl proceso atnaujinimo, baudžiamojo įstatymo pritaikymą nepastebėjus galimo jo prieštaravimo Konstitucijai vertintų kaip „akivaizdžiai netinkamą“.

Beje, visuose trijuose procesiniuose įstatymuose įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs specialų (atskirą) bylų atnaujinimo pagrindą, kai Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad teismo sprendimas byloje prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai ar jos papildomiems protokolams (BPK 456 str., ABTĮ 153 str. 2 d. 1 p., CPK 366 str. 1 d. 1 p.). Tad jeigu tarptautinės sutarties (kuri pagal oficialiąją konstitucinę doktriną Lietuvos teisės sistemoje turi įstatymo galią) pažeidimas sudaro bylų atnaujinimo pagrindą, kodėl tokio pagrindo neturėtų sudaryti Konstitucijos pažeidimas?

Atsižvelgiant į visa tai būtų tikslinga bent jau Baudžiamojo proceso kodekse nustatyti, kad teismo išnagrinėta baudžiamoji byla gali būti atnaujinta, jeigu tai palanku nuteistajam, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad baudžiamasis įstatymas, kuriuo yra pagrįstas byloje priimtas sprendimas nuteisti asmenį, prieštarauja Konstitucijai. Administracinėje teisenoje iš esmės turėtų užtekti dabar galiojančios ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 11 punkto nuostatos.

¹ Išskirta autorės.

² Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 28 d. nutarties, priimtos civilinėje byloje Nr. 3K-3-757/2003 m., matyti, kad visų trijų instancijų teismai atmetė prašymą atnaujinti procesą byloje, kurioje sprendimas buvo priimtas pritaikius Konstitucijai prieštaraujančią Vyriausybės nutarimą, iš esmės remdamiesi Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalimi ir argumentuodami tuo, kad Konstitucinio Teismo nutarimas nesudaro pagrindo atnaujinti bylą, jeigu joje priimtas sprendimas jau įvykdytas [24].

Kartu norėtusi pažymėti, kad atsižvelgdamas į savo nutarimų poveikio laiko požiūriu problemos sudėtingumą Konstitucinis Teismas pačiuose nutarimuose galėtų aiškiai apibrėžti jų sukeltus padarinius ir nepalikti vietos įvairioms teisinėms interpretacijoms. Beje, Lietuvos teisinėje literatūroje į tai jau buvo atkreiptas dėmesys [2, p. 507]. Šiame kontekste norėtusi pacituoti Lenkijos Konstitucinio Tribunolo pirmininką M. Safjaną: „Konstitucinių teismų teisėjai yra atsakingi ne tik už tikslų sprendimą, ar teisės aktas atitinka Konstituciją, ar ne, bet ir, bent jau iš dalies, už jo padarinius. Todėl sprendime turi būti duotas aiškus signalas, ką daryti toliau. Įstatymų leidėjas turi gauti kuo aiškesnes nuorodas, kokios yra būsimo reguliavimo konstitucingumo sąlygos, o teisę taikančios institucijos – kokius padarinius sprendimas sukelia praeities teisiniams santykiams, šiuo metu nagrinėjamos byloms ir toms, kurios bus nagrinėjamos ateityje“ [39]. M. Safjanas pabrėžia, kad konstitucinių teismų sprendimai neturėtų būti grynai abstraktūs – jie turi daryti realią įtaką teisei tikrovei ir veikti tiek teisėkūros, tiek teisės taikymo srityje. Būtent čia, M. Safjano požiūriu, slypi trečiosios kartos konstitucinių teismų esmė [39].

Išvados

1. Konstitucingumo kontrolė Lietuvoje yra grindžiama nugincijamumo koncepcija, pagal kurią Konstitucinio Teismo nutarimui tenka konstitutyvus vaidmuo, nes juo yra sukuriama nauja teisinė padėtis nutraukiant Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto galiojimą. Tačiau tai nereiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimų galia visais atvejais yra nukreipta išimtinai į ateitį (*ex nunc*), – nugincijamumo koncepcija neatmeta ir grįžtamojo (*ex tunc*) poveikio galimybes.

2. Pagal oficialiąją konstitucinę doktriną Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, tačiau ši taisyklė nėra absoliuti.

3. Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumą suponuoja Konstitucijos 110 straipsnio nuostatos – jeigu Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs bylą pagal bendrosios kompetencijos ar administracinio teismo prašymą, ginčijamą teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (įstatymui), tai teismas, po Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atnaujinęs sustabdytosios bylos nagrinėjimą, priimdamas sprendimą to teisės akto netaiko. Tačiau tai anaipsole ne vienintelis Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvumo atvejis.

4. Kitaip nei Austrijoje, kur Konstitucinio Teismo sprendimai veikia griežtai *ex nunc*, Lietuvoje Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį negali būti taikomas ne tik toje byloje, kurią nagrinėjantis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, bet ir visose kitose bylose, kuriose būtų reikėję jį taikyti. Taigi bylų dėl teisinių santykių, kilusių iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, atžvilgiu nutarimas veikia *ex tunc*, nes jos turi būti sprendžiamos atsižvelgiant į naują teisinę padėtį.

5. Iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostatos kyla draudimas ne tik priimti naujus Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu pagrįstus sprendimus, bet ir vykdyti jau priimtus sprendimus, jeigu jie dar nėra įvykdyti. Sprendimų, pagrįstų Konstitucijai prieštaraujančiais teisės aktais, nevykdytas taip pat vertintinas kaip retroaktyvus Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis.

6. Individualaus teisės akto prieštaravimo Konstitucijai atveju Konstitucijos viršenybė gali būti užtikrinama tik pašalinant to akto sukeltus teisinius padarinius. Tad jeigu Konstitucija numato individualių teisės aktų konstitucingumo tyrimą, reikia manyti, kad šia apimtimi ji implikuoja ir Konstitucinio Teismo nutarimų grįžtamąją galią. Tai iš esmės patvirtina Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, kuriuo buvo nutraukti Konstitucijai prieštaraujančiu pripažinto individualaus teisės akto – Respublikos Prezidento dekreto pagrindu atsiradę teisiniai santykiai.

7. Konstitucinio Teismo nutarimų teisei galiai įtakos turi ir principas *lex benignior retro agit*. Jeigu baudžiamojo įstatymo pripažinimas neatitinkančiu Konstitucijos iš esmės reiškia atsakomybės sušvelninimą ar panaikinimą (ar kitokį nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinės padėties pagerinimą), Konstitucinio Teismo nutarimo grįžtamoji galia turėtų turėti įtakos ir jau išnagrinėtoms baudžiamosioms byloms, kuriose priimti apkaltinamieji nuosprendžiai yra pagrįsti Konstitucijai prieštaraujančiu įstatymu. Kadangi baudžiamosios teisės ir viešojo administravimo srityse paprastai nekyla kitos proceso šalies ir (ar) trečiųjų asmenų teisėtai įgytų teisių apsaugos būtinybė, baudžiamųjų ir administracinių bylų atnaujinimas, Konstituciniam Teismui pripažinus, kad įstatymas (ar kitas teisės aktas), kuriuo yra pagrįsti tose bylose priimti sprendimai, prieštarauja Konstitucijai (įstatymui), yra pateisinamas. Atsižvelgiant į tai būtų tikslinga Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinti tokį baudžiamųjų bylų atnaujinimo pagrindą.

8. Nuginčijamumo koncepcija ir Konstitucijos nuostatos neužkerta kelio Konstitucinio Teismo nutarimų poveikiui *ex tunc*. Todėl Konstitucinis Teismas, pasinaudodamas nuginčijamumo koncepcijos teikiamomis galimybėmis „modeliuoti“ savo nutarimų sukeltus padarinius ir įvertinęs kai kuriose situacijose kylančią teisingumo bei asmenų lygybės užtikrinimo būtinybę, tam tikrais atvejais galėtų suteikti savo nutarimams tokią grįžtamąją galią, kuri leistų ištaisyti nekonstitucinio teisės akto sukeltus teisinius padarinius. Be to, kartais Konstitucijos pažeidimas gali būti toks akivaizdus ir šiurkštus, kad būtų būtina konstatuoti teisės akto (ar atitinkamos jo nuostatos) galios praradimą *ab initio*.

LITERATŪRA

1. **Kūris E.** Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. – Vilnius, 2004.
2. **Šileikis E.** Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius, 2003.
3. **Papier H. J.** Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo problemos // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. – Vilnius, 2004.
4. **Taube C.** Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. A study in comparative constitutional law. – Uppsala: Iustus Förlag, 2001.
5. **Lapinskas K.** Acts of the Constitutional Court // E. Jarašiūnas, E. Kūris, K. Lapinskas et al. Constitutional Justice in Lithuania. – Vilnius, 2003.
6. **Kūris E.** Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma // Teisės problemos. 2003. Nr. 3(41).
7. **Schlaich K., Koriath S.** Das Bundesverfassungsgericht: Stellung, Verfahren, Entscheidungen. 6. Auflage. – München: Verlag C. H. Beck, 2004.
8. **Kelsen H.** Grynoji teisės teorija / Vertė A. Degutis, E. Kūris. – Vilnius: Eugrimas, 2002.
9. **Bryl K.** Kilka uwag o skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego // Prawo wobec wyzwań współczesności (pod redakcją P. Wilińskiego). Prace Wydziału prawa i administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. – Poznań, 2004. Tom X.
10. **Brunner G.** Sind verfassungswidrige Gesetze nichtig oder vernichtbar? Anmerkungen zur bevorstehenden Reform des polnischen Verfassungsgerichtshofgesetzes // Prawo CCLVII, Studia nad prawem konstytucyjnym. – Wrocław, 1997.
11. **Garlicki L.** Sądowictwo konstytucyjne w Europie Zachodniej. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1987.
12. **Porowski J. A.** Skutki orzeczeń o niekonstytucyjności aktów prawnych // Prawo i kontrola jego zgodności z Konstytucją. – Warszawa, 1997.
13. **Rousseau D.** Sądowictwo konstytucyjne w Europie. – Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1999.
14. **Witkowski Z.** Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch (w aktualnej fazie jego przemian 1989–2004). – Toruń, 2004.
15. **Ruppe H. G.** Der Anlassfall // Das verfassungsgerichtliche Verfahren in Steuersachen (red. Holoubek M., Lang M.). – Wien: Linde Verlag, 1998.
16. **Czeszejko-Sochacki Z.** Sądowictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym. – Warszawa: Wydawnictwa Trybunału Konstytucyjnego, 2003.
17. **Safjan M.** Skutki prawne orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego // Państwo i Prawo. 2003. Nr. 3.
18. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 13 d. sprendimas „Dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 24 straipsnio pakeitimo, 23 ir 32 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin. 2003. Nr. 48-2133.
19. **Vaišvila A.** Teisės teorija. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004.
20. **Ragauskas P.** Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. 2004. Nr. 1(43).
21. **Žilys J.** Konstitucinio Teismo doktrinos formavimasis ir įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje: daktaro disertacija. – Vilnius, 2000.
22. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin. 1995. Nr. 86-1949.
23. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Žin. 2000. Nr. 4-100.
24. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** 2003 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-757/2003 m. // <http://www.lat.litlex.lt>.

25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. birželio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-264/2003 // <http://www.lvat.lt>.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“ // Žin. 2003. Nr. 124-5643.
27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹²-219-04 // <http://www.lvat.lt>.
28. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. kovo 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹²-64-04 // <http://www.lvat.lt>.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas „Dėl Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. spalio 12 d. nutarimai Nr. 421 „Dėl tarpukinių įmonių perregistravimo ir pajinių įnašų panaudojimo žemės ūkio įmonėse“ ir Nr. 422 „Dėl žemės ūkio įmonių vadovų teisių ir pareigų privatizavimo laikotarpiu“ atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją“ // Žin. 1995. Nr. 57-1433.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ atitikimo Konstitucijai“ // Žin. 1997. Nr. 49-1173.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin. 1994. Nr. 31-562.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 18 d. nutarimo Nr. 777 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. vasario 3 d. nutarimo Nr. 77 „Dėl kainodaros reguliavimo“ dalinio pakeitimo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų, susijusių su šiluminės energijos, elektros energijos bei gamtinių dujų kainų nustatymu, dalinio pakeitimo bei pripažinimo netekusiais galios“ atitikimo Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ // Žin. 1998. Nr. 29-784.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin. 2001. Nr. 5-143.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Žin. 2004. Nr. 181-6708.
35. Pavilionis V. Zasada *lex retro non agit* w ustawodawstwie Republiki Litwy oraz praktyce Sądu Konstytucyjnego // Sądownictwo konstytucyjne. Zeszyt 1 (Studia i Materiały, tom II). Warszawa, 1996.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin. 1998. Nr. 63-1827.
37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. lapkričio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P¹⁵-132/2004 // <http://www.lvat.lt>
38. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. balandžio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P²-78-05 // <http://www.lvat.lt>.
39. Safjan M. Sądownictwo konstytucyjne trzeciej generacji // Rzeczpospolita. 2003. Nr. 215.

Legal Power of the Constitutional Court Rulings in Regard to Time

*Doctoral Candidate Viktorija Staugaitytė
Mykolas Romeris University*

Keywords: *legal power of rulings, concepts of invalidity and repealing, effect ex tunc and ex nunc, retro-active validity of rulings.*

SUMMARY

In this article one examines how do the rulings of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, whereby a legal act is recognised as the one which is in conflict with the Constitution (or a law), act in regard to time.

Various European countries use different ways to solve this issue. Legal power and consequences of the Constitutional Court rulings by which one holds that a legal act is non-constitutional in regard of time, as well as a need to respectively correct such consequences basically depends upon which of the two doctrinal theories (invalidity or repealing), interpreting the notion of non-constitutionally in different ways, the model of constitutional justice of particular country is based.

In the article the author reviews the basic models of regulating consequences caused by the decisions of constitutional justice institutions and, on the basis of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania as well as practice of Lithuanian courts, she analyses whether the power of rulings of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is directed solely to the future (ex nunc), or whether the rulings are valid retroactively (ex tunc) in certain situations thus influencing legal relations which had aroused prior to the moment of coming into force of the said decisions.

It is stressed in this article that although the control over the constitutionality in Lithuania is based on the concept of repealing, this does not deny the possibility of retroactive (ex tunc) validity of the Constitutional Court rulings. One may notice that Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution, under which a legal act may not be applied from the day of official promulgation of the decision of the Constitutional Court that it is in conflict with the Constitution, which is often assessed in legal literature as the one which means that the power of the Constitutional Court rulings is directed to the future, and that they are effective ex nunc, in fact is more alike to the Italian regulation considered to be under ex tunc model rather than the classic Austrian ex nunc model, wherein the common rule exists that the annulled legal act continues to be applied in regard to legal relations which originated prior to its annulment. As distinct from Austria, where the Constitutional Court rulings are effective strictly ex nunc, in Lithuania a legal act, which has been recognised as being in conflict with the Constitution, under Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution may never be applied not only in the case the investigating court of which applied to the Constitutional Court, but in any parallel case. Therefore, in regard to the cases related to legal relations which originated prior to the moment of coming into effect of the Constitutional Court ruling, the ruling applies ex tunc, as they must be solved by taking account of the new legal situation.

In this article the author also analyses other cases of retroactive effect of the Constitutional Court rulings as well. Alongside, attention is drawn to the fact that the Constitutional Court, having used the possibilities provided for by the concept of repealing to “model” consequences caused by its rulings and having evaluated the necessity to guarantee justice and equality of persons which originates in certain cases, in some cases could grant such a retroactive power to its ruling, which would provide an opportunity to correct legal consequences caused by a non-constitutional legal act.

